

A Rondella.

Budapest, dec. 7.

A nagyhirű pesti Rondella, melyhez a magyar színészetet olyan keserves emlékek fűzik, szimbóluma a kezdet gyötrelmeivel szűzködő magyar színészetnek is, a nyelvért harcoló egész magyarságnak is.

Az idén van száz éve, hogy abban a Rondellában első ízben lábra kapott a magyar színészet; most száz esztendeje, hogy a Magyar Színjátzó Társaság — bár akkor még csak rövid ideig tartó — némi állandóságra jutott és hogy a nemzet figyelme iránta állandóvá lett s fennmaradásáért rendszeres áldozatkészség nyilatkozott meg. Majd mikor az ország fővárosából mégis kiszorult a magyar színészet, tíz évre rá — most kilencven éve, — megint hódító utra indult itten, ugyanakkor Miskolcon állandó házat kapott a derék borsodiaktól és husz esztendő múlva — most nyolevan éve, — Kassán, Berzeviczy Vince báró igazgatás alatt végkép állandóságot nyert az a gárda melyből később a budapesti Nemzeti Színház első személyzete került ki.

Egy raktárul használt, a török korb maradt, ütött-kopott, ormóttan kere bástyaépület volt a Rondella, a belváro régi posta-utcának dunai végében. Ném volt benne az ur, Bécsből jött színésze bírták bérben, azok rendelkeztek fölött akkor is, midőn maguk már nem játszottak benne, mert új, pompás házat építette nekik a magyar főurak. A német módi járt akkor magyar nagyuraiméknál: nyelvber ruhában, sok kebel érzésében is.

Egy Esterházy, Koháry, Ráday valának igazgatói a bécsi színháznak a tizen nyolcadik század második felében. Lojali

tasból és hiúságból roppant vagyont tömtek a bécsi német színészekbe. És itthon is minden alkalmas épületet német színészek leptek el. Pesten aztán világraszóló külön házat emeltek nekik, jutva rá az akkori szegénységből hatszázezer forint, adakozván rá a magyar király kilencven ezer forintot, magánosok, magyarok: negyvennégyezeret.

Mikor pedig holmi bolond lélektől hajtott magyar: ügyvéd, jurátus, orvos és tógás diák, elhagyva nyugodalmas pályáját, arra szánta magát, hogy magyar nyelven szólaltassa meg Tháliát, egy zugért, hol meghuzhatná magát az ország fővárosában, évtizedeken át hadakoznia kellett a magyar közönyösséggel s a német irigységgel.

»Becstelen előéletű játszók... országvesztett kötélén ugrálók, cégéres vétkekért példásan büntetett gonosztevők... nemes hazánkban nézőhelyet, nézőket kapnak», panaszolja Pestmegye rendeihez intézett kérvényében 1790-ben az első magyar színigazgató: Grassalkovich herceg volt gödöllői ügyésze; a szomorú sorsu Kelemen László. Ellenben az első magyar társulat, mely »kedves anyanyelvünknek, az erkölcsöknek és a becsületnek csinosítását tette föl, a pesti és budai Theátrumoknak árendásától fele haszon fejében is csak az ő üres napjain leendő játszásra, tulajdon édes hazánkban, anyavárosunkban engedelmet nem nyerhet».

Kiszúrták a magyarnak szemét azzal, hogy a német színházban, meg a budai Vízváros alkalmi színjátzó helyén; a »Fehér kereszt» címzett vendéglőben, Pesten pedig a hatvani kapu melletti »Római főherceg»-ben néha napján holmi »Tettetmé-

nyek»-et játszottak, magyar énekes darabokat a német mimikusok.

Ilyen volt a sora az egész nemzetnek is. Az egész ország egy nagy Rondella volt. Amint a török hagyta: szakadozott, szegényes, kopott; ami tatározás esett rajta, magyar adta rá a pénzt; ur azért a német volt benne, mi pedig hagytuk eszegetni a zsirunkat.

Vége azonban ebben a Rondellában

is kigyult a magyar érzés lángja. Egy időre esik ez a színészek rondellájában is, abban a nagy, az egész nemzetet beölelő Rondellában is. Akkor történt, mikor Napoleon másodsor is rátette kemény öklét Bécsre, mikor a magyar nemesi fölkelőkbe vetette legnagyobb bizodalját a dinasztia, mikor a francia kézre került császárvárosból Budára menekült a királyi család. Most száz éve. 1809-ben.

Három színház volt ekkor, a negyedik, az igazi, pedig akkor kezdett épülni.

1784-ben lett készen a karmelita kolostorból átalakított Várszínház. Ugyanazon esztendőben építette Mayer bécsi színész a hajóhid budai végében a szinkört, melyben az első magyar társulat is játszott. A Rondellát még 1771-ben adta át Pest tanácsa a német színészeknek. II. József rendeletére tette. 1808-ban pedig belefogtak az új német színház építésébe, mely négy év alatt készült el és állott a mai Gizella-téren, a palotának nevezett Haas-féle ház helyén. Hogy jövedelmezőbbé tegyék ezt a színházat, annak kedvéért építették hozzá a Redoutot, de nem a mait, hanem a régit, a szebbet, azt, melyet Hentzi lövetett rommá a dunapart legszebb épületeivel együtt.

Iktatószám

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztályozás

Tárgy

492

Hely

Idő

"17/18"

Személy

Helyszám

Forrás:

Bpest.

Bp.

1908 XII/8

...olcadik század közepén csak
...ársulatok szórakoztatták a főváros
...zonségét. Legkivált a pozsonyi német
színészek. Játszottak pedig: Pesten a
Kohlbacher-kertben, melynek helyén a
belsővárosi reáliskola épült, Budán: a Várban
a »Vörös sün«-ről elnevezett házban, mely
maig áll vörös sünöstől együtt az Iskola-
téren, meg a már említett »Fehér kereszt«-
ben.

Magyar színészek először 1792-ben
játszottak a fővárosban, a hajóhid melletti
budai deszka-bódéban. Játszottak mind-
össze ötödfél hónapig, minek utána három
esztendeig szaladoztak a hatóságokhoz,
hogy játszóengedélyt és helyet kaphassanak
és szétszóródtak 1796-ban, kivéve az éh-
halálnak. Mert, maguk panaszolák Pest és
Buda magisztrátusaihoz benyújtott folya-
modásukban: »ambátor minden egyéb
jött-ment látványmutogató komédiások-
nak, kötéltáncosoknak, anglikus kóborlók-
nak, országfutóknak» tárva-nyitva álltak
a főváros említett színházai, nekik, a ma-
gyar színjátszóknak nem jutott hely. És
már a Városligetben is volt »censurált pan-
tomimica, komédia és ballet-színház», mi-
kor a magyar színészek még mindig nem
tudták itt földel alá jutni. Nem is volt a
fővárosnak magyar szintársulata tizenöt
esztendeig, 1792 szeptemberétől, mikor
Kelemenék utoljára játszottak, 1807-ig.
A nagyenyedi »tógás diákok és urfiak»,
Kolozsváron az id. Wesselényi Miklós báró
színészei s ugyanazok az Alföld nagyváro-
saiban: Szegeden, Debrecenben és Váradon
már nemcsak helyet, publikumot, lelkes,
résztvevő közönséget is találtak. Pest-
Budán azonban még versenytársak nélkül
komédiáztak a németek, egyed-uralmuk
tudatában parlagi bohózatokkal piritva rá
a kisigényű Burgerekre.

Kapja magát tehát 1807-ben a szegedi
direktor: jó Erinyi Mihály, s eljön megint
Pestre szerencsét próbálni magyarjaival.
Ekkor már »Nemzeti Játszó Társaság«-nak
hívják őket, de azért hetenként csak két-
szer játszhatnak Pesten és kétszer Budán.
a következő esztendőben aztán minden este
a Hacker-szálában, mely a mai Károly-
köruton volt, a Városházával szemben.
Jobbra azonban csak 1809-ben fordult a
dolguk, mikor gyakrabban kezdenek ját-
szani a Rondellában, bár nem a Rondella
miatt, hanem mert akadt egy áldozatkész
ember: Vida László történelmi földbirtokos,
aki gondjaiba vette őket és költött rájuk.
Ekkortól lett állandó gondoskodás tárgya
a pesti magyar társulat Pestmegye rendei-

...zenen számbavessző adomá-
nyok gyűlni a törvényhatóságoktól a pesti
magyar társaság állandósítására.

Nem is akad még a világon egy épület,
melybe több reménység szorult volna, mint
a néhai pesti Rondellába. Szinte megszépült
tőle maga ez az irdatlan épület is. Színes,
ragyogó álmokat szövögettek benne a
»nemzet napszamosai«, az éhes, rongyos ut-
török. Közel volt a reménység, hogy végre
állandó helyhez jutnak. Épült az új német
színház s akkor övék lesz a Rondella. Mű-
vészetük majd legyőzi a németét. El is ké-
szült 1812-re a nagyszerű német színház,
ki is költözöttek a németek a Rondellából,
elvivén belőle minden elmozdithatót, bele
is ültek a magyar színészek állandóan, egé-
szen — két esztendőre. Mert mikor már az
övék lett a Rondella, egyszerre feltűnt a
helytartó tanácsnak a csuf volta és 1814-
ben elárvereztette és leromboltatta.

Igy lett szomorú vége az öreg Ron-
dellának s a fiatal magyar színjátszó-
társaságnak. Ismét majd két évtizednek
kellett eltelnie, mire — 1833-ban —
megint egy »állandó«-nak alakult magyar
társulat jött ide: a kassai társulatnak fele,
a drámai színészek. Ez a »Nemzeti színész-
társaság« (így nevezve el hivatalosan Pest-
megye rendeitől) kapta aztán Széchenyi,
Földváry Gábor és Fáy András buzgósága
folytán az igazán állandó otthont: a pesti
Nemzeti Színházat.

Közben, 1819-ben, próbálkozott itt a
fehérvári társulat, 1827-ben pedig a kolozsvá-
ri, 1823-ban Balla Károly társulata —
Lendvai Mártonnal, Pergő Celesztinnel,
Pártényivel — de sem a Hackert-kerti
szála, sem a feketesás-utcai »Hattyu«, sem a
Beleznay-kert nem tudott állandó tanyájuk
lenni. Ezek a társulatok nem is voltak az
igaziak. Az ország fővárosába való az volt,
mely most nyolcvan éve — 1829-ben —
Kassán állandóvá lett, amely hódító utat
tett az egész tiszai felvidéken s amelynek
olyan tagjai voltak, mint: Megyeri, Páhy,
Szentpéteri, Szerdahelyi, Udvarhelyi, Eg-
ressy, Bartha és Dérnyé.

Meg kellett erősödnie a magyar színé-
szetnek a vidéken, át kellett mennie a Ron-
dellán, a hozzá fűződő nyomorúságon,
német bosszantásokon, hogy végül diadal-
maskodjék az ország fővárosában is. Így
győzött a magyarság mindig Budapesten:
itt előbb rondellákat kellett járnia, hogy
aztán a vidékről hozott magyar szellemmel
és erővel urrá legyen ott, ahol kivüle senki-
nek se szabad urnak lennie.

Hegyi Ödön.